

Lietuviškoji meninio vertimo mokykla?

Istorija buvo negailestinga lietuvių meniniam vertimui. Tik po Pirmojo pasaulinio karo, atgavus nepriklausomybę, Lietuvoje prasidėjo gaivališkas literatūrinės kultūros augimas. Staigiais šuoliais buvo bandoma išsiveržti iš amžių trukusio slo-gucio, paversti tautos savastimi pasaulinės literatūros lobius. Aišku, apie to meto vertimo meną vargu ar galima kalbėti be tam tikrų išlygų: pasak žymaus vertėjo ir tekstologo A. Žirgolio (1909—1986), „daugumas vertė vien savo galva, neturėdami atramos — nei vertimų teorijos, nei gausnės jų praktikos“ („Prie redaktoriaus stalo“, V., 1979, p. 332). Ir vis dėlto ketvirtajame dešimtmetyje jau išryškėjo kai kurios gairės, rimtai susidomėta vertimo teorija, nes kaip tik tuo metu, suklestėjus literatūrai, lietuviškai prabilo pasaulinio garso šėdėvrai, tarp jų — Pulgijo Andriusio prakalbinatas nemirtingasis Servanteso „Don Kichotas“. Pagal to meto sąlygas tai buvo rimtas ir talentingas darbas, bet dėl tam tikrų priežasčių jis pasirodė tik 1942-aisiais ir pakartotinai buvo išleistas pokario metais, deja, nenurodant ir Vakarus pasitraukusio vertėjo, ir kaip tik todėl, naudojantis „raganų medžioklės“ įstatymais, ir jo triušą ir teises buvo gėdingai kėsintasi. To meto vertimai jau buvo pasiekę pakankamai aukštą lygį ir perėję į naują kokybę. Dar vienas dešimtmetis — ir mes neabejotinai būtume turėję savąjį meninio vertimo mokyklą, nes pamatai jau buvo padėti. Deja, pakartotinės stalinizmo represijų ir karo bangos nušlavė visus ankstesnius laimėjimus drauge su tam darbu pasruošusiais žmonėmis, ir tik šestajame dešimtmetyje „leidykloje buvo sukomplektuotas reikiamas skaičius redaktorių“ (V. Visockas, kn. „Meninio vertimo problemos“, V., 1980, p. 20), kurių pagrindinis rūpestis buvo tobulinti senus vertimus, ruošti naujus, ugdyti jaunus vertėjus. „Tiesa, — pažymiama ten pat, — tai buvo jauni, šios duonos neragavę žmonės“.

Taip prasidėjo naujas mūsų meninio vertimo istorijos etapas. Leidykloje įsisiteigė kaip ir „gamybinė mokykla“, ku-

riai vadovauti buvo priprašytas patyres vertėjas ir tekstologas Domynekas Urbas. Simboliška, jog jai prigijo „vaikų darželio“ pavadinimas: mokslą reikėjo pradėti nuo teksto vertimo ir redagavimo abėcėlės. Nevalia pamiršti, kad tai buvo laikas, kada po šalių klaidžiojo „svetimų padangių“ baubai, kada tikrajį mokslą ir meną persekiojo madinga frazeologija apsisarvavę šarlatanai, reikalaujantys nė per nago juodumą nenukrypti nuo tariamai marksistinių pozicijų, o vertimų tekstuose skaičiuojantys žodžių kiekį ir kaltinantys „nesąžiningus“ vertėjus nesaugant ištikimybės originalo kiekybei. Vis dėlto D. Urbo mokykla, remiama išlikusių savo oros kartos literatų, tvirtai laikėsi savo principų, J. Balčikonio, J. Jablonskio ir kitų mūsų kalbininkų įdiegtą ar diegiamą redagavimo taisyklių, vadovaudamasi „mūsų močiukių šneka“ ir stengdamasi propaguoti kalbos aiškumą, grynumą, sklandumą.

Nuo tų laikų vertinės literatūros redaktoriui galutinai prisimėm nepakenciamai sunkią ir netelsėtai užkrautą našta — vertėjo pristatytą rankraštį paversti paskaitoma knyga. Įsigalėjo jokių pasaulio šalyje negirdėta praktika: sutartį sudaręs vertėjas padėda redaktoriui ant stalo aplanką prirašytų lapų, o šis, žiūrėdamas į originalą, stengiasi atkurti prasmę, stilių ir t. t., kitaip sakant, iš naujo išversti gautą kūrinių. Ši praktika pagimdė ištisą kartą vadinamųjų „duonliautojų“, kuriems honoraras būdavo svariabu už kūrinių.

Viena svarbiausių redaktoriaus pareigų — mokyti ir ugdyti vertėją, nes redaktorius turi būti ir mokytojas.

Universitetas, išleisdamas svetimkalbius, tik probėgšmais supažindina studentus su vertimo teorijos ir praktikos pagrindais. Tačiau didžiausia bėda, jog, mokydamiis svietimos kalbos, studentas visiškai pamiršta gimtąją, — tų kelių valandų, kurios skiriamos lietuvių kalbai, aiškiai nepakanka. Jaunuolis, pasiryžęs imtis meninio vertimo, pasiunta lyg jūreivis, be kompasos atsidūręs atviroje jūroje. Todėl vienintelė vertimo mokykla ligi šiol tebė-

ra leidykla, nors jai šios funkcijos turėtų būti svietimos. Bet kitos išeities kol kas nematyti.

„Vaga“, pagrindinė vertinės literatūros leidykla, ilgus metus laikė parėmę trys vadinamieji „stulpai“, arba „išminties bokštai“: Vytautas Petrauskas (1910—1982), Domynekas Urbas (1908) ir Juozas Naujokaitis (1923), dar ir po šiai dienai leidžiantis pasauliui vieną po kito „Pasaulinės literatūros bibliotekos“ tomus. Šių trijų „stulpų“ triušio ir tvirtybės dėka susiformavo mūsų meninio vertimo mokykla, deja, pagrįsta tik jų kūrybiniu darbu, kuris kaip paslėptas lobis prieinamas tik atkakliai jo ieškantiems.

Kodėl „deja“?

Todėl, kad tasai darbas ligi šiol vis dar neapibendrintas ir žinomas vien siauresniam leidyklos redaktorių ir tiesiogiai su juo susijusių vertėjų ratui. Teksto vertimo ir redagavimo principai turi būti prieinami kiekvienam, kuris geidžia rimtai užsiimti šiuo darbu, kad nereiktų kiekvieną kartą pradėti „rato išradimu“. Vidurinioji vertėjų karta dar prisimena Vyt. Petrausko ir D. Urbo pamokas. „Vaga“ tebežiūri į J. Naujokaitį kaip į kelrodę žvaigždę, kaip į žmogų, visados gelbstintį leidyklos planus, „kuopiantį“ pačius beviltiškiausius rankraščius, dėl savo atsidavusio darbo neturintį laiko prisėsti prie mėgstamų autorių ir, deja, prisimenamą tik tada, kai reikalinga jo ranka, jo turtinga patirtis. O jaunoji vertėjų karta? Peržvelkime grožinės literatūros vertimus periodinėje spaudoje. Diduma jų šaukiasi dangaus keršto, kelia šiuipą pažodžiškumą, nemokšiškumą, nenuovoka. Su meninio vertimo principais šie tarjamieji vertimai neturi nieko bendra. Juose negirdėti vertėjo balso.

Vertėjo balsas — tai vertėjo intelektas, išsilavinimas, erudicija, profesinis pasirengimas, kalbos nuovoka, klausia ir daugelis kitų dalykų, juste juntamų skaitant aukštesnės kokybės kūrinių. Vertėjo balsas — tai lyg akompanimentas muzikos kūrinyje, kartais vos girdimas, bet niekada neužgožiantis pagrindines melodijos, autoriaus balso. Šį balsą itin aiškiai girdžiu skaitydamas lietuviškai Hamsuno „Badą“ ir „Paną“, T. Mano „Užburta kalną“, Anderseno pasakas, Gi de Mopasa-no romanus „Stipri kaip mirtis“, „Mont-Oriolis“. Pagauti tokių autorių kūrinių melodiją, pagrindinę temą, priderinti prie jos savo balsą, kad ji suskambėtų taip, kaip skamba originale, galėjo tik didžio talento meistras.

Ar neverta pasižvalgyti, aptarti tai, kas padaryta, pasimokyti iš to, kas pasiekta? Tik svarbu nukreipti žvilgsnį į dėmesio vertą objektą.

Vokiečių literatūros vertėjai neabejo-

tinai praturtins savo bagažą deramai išstudijavę Vyt. Petrausko palikimą.

Prancūzų literatūros vertėjai atskleis naujus horizontus, perpras žodžio meną, gilindamiesi į J. Naujokaitio pateiktą B. Klavelį, Gi de Mopasaną.

Sodrios šnekamosios kalbos, sakinio valdymo paslaipčių išmokys visie tie, kurie nepatingės nuodugnai panagrinėti D. Urbo vertimų, o jų diapazonas be galo platus ir įvairus.

Nejučia kyla klausimas: ar būtume iškopę į dabartines aukštumas, jei nebūtume turėję šių trijų „stulpų“? Ar turėtume šiuolaikinę meninio vertimo mokyklą, praturtinusią mūsų literatūros lobyną, tą būrį vertėjų, kuris sudaro vos brandulį: R. Jankevičiūtė, E. Stravinskienė, G. Zolubienė, A. Antanavičiūtė, A. Drukenj, V. Visocka ir kitus?

Rašytojų sąjungos konferencijose ir plenumuose „meninio vertimo komisijos pasitarimuose ne kartą buvo keliami mintis įsteigti lietuvių meninio vertimo mokslinį centrą, rimtai susirūpinti naujų vertėjų kadru ugdymu. Šis klausimas juo aktualiesnis dabar, kai atsiveria naujos galimybės plačiau susipažinti su pasauline literatūra, kurios ištisi etapai buvo draudžiama zona stalinizmo ir brežnevizmo metais. Šiuo metu, kai mūsų respublikoje įteisinta dvikalbystė, kai kiekvienas išsilavinęs žmogus laisvai skaito TSRS tautų literatūrą, rašomą rusų kalba, sutauptytume daugiau popieriaus ir kūrybinės vertėjų potencijos kur kas prasmingesniam darbu — vertimui iš mažiau žinomų kalbų, vertimui tokių kūrinių, kurie dar neįversti į rusų kalbą, kurie teiktų ne tik estetinį pasigėrėjimą, ugdytų ir lavintų mūsų skonį, bet ir prisidėtų prie gimtosios literatūros vystymosi.

Paskutiniaisiais metais meninis vertimas sulaukia vis didesnio dėmesio. Lietuvos TSR valstybinio leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komiteto įsteigta kasmetinė A. Venclovos premija apdovanoji trys žymiausi vertėjai D. Urbas, A. Churginas, E. Viskanta, įkurta Grožinės literatūros vertimo ir literatūrinio ryšių taryba, netrukus pasirodys kasmetinio vertimų almanacho „Atodangos“ pirmoji knyga, kiekvienais metais sausio mėnesį numatyta rengti Vertėjų dienas (pirmosios jau sėkmingai surengtos Kapsuko rajone, iš kur kilęs A. Venclovos premijos laureatas E. Viskanta, vienas žymiausių senosios kartos vertėjų), rugsėjo mėnesį įvykis tarptautinė lietuvių literatūros vertėjų konferencija.

Ar turime savąjį lietuvių meninio vertimo mokyklą? Taip, turime. Tik privalome ją ugdyti puoselėti ir niekada nepamiršti tų, kurie ją sukūrė.

VALDAS PETRAUSKAS